

SZERVÉT, TUDOMÁNY ÉS ISTEN LEHELETE*

„A civilizációk háborúja” – Jézusnak, „a béke fejedelmének” születése utáni 21. század kezdetén ez sokak számára központi kérdés. Amint belépünk a vallások küzdelmébe, a 21. századba, illendő megemlékeznünk arról, aki életét adta a tudományban és a vallásban felismert igazságért: Szervét Mihályra, akit 450 évvel ezelőtt eretnekként máglyán elégettek.

„Jézus, az örökkévaló Isten fia, könyörülj rajtam”. Ezek voltak Szervét utolsó szavai, amikor Genf mellett 1553. október 27-én máglyán elégették. Kálvin János jóváhagyta a kivégzést azzal az ajánlással, hogy Szervétet először le kell fejezni, és nem elevenen elégetni. De amint Jeanne D’Arc és Husz János esetében is történt, ez az eretnekek gyűjtötte máglya tüze volt. Amikor Szervét így imádkozott: „Jézus, az örökkévaló Isten fia...”, feljegyezték, hogy ez Farelre, Kálvin egyik munkatársára olyan hatással volt, hogy így szólt: „Ha csak úgy mondta volna, hogy Isten örökkévaló fia, megszabadult volna a tüztől”. Ha Szervét csak azt állította volna, hogy Isten három különböző személy, akkor nem lett volna keresztény eretnek.

Szervét Mihály Spanyolországban született 1511-ben. Jogot és vallást tanult Toulouse-ban, orvostudományt Párizsban. Az emberi test tanulmányozása közben felfedezte a pulmonáris vagy kisvérkört, azt, hogy a vér keresztülhalad a tüdőkön, ahol azt az oxigén felfrissíti, s így tér vissza a szívbe, amely aztán újra az artériákba pumpálja. Felfedezte a levegő és az élet közötti kapcsolatot.

A legtöbb vallásban a „lehelet” Isten hasonlata. „Lehelj reám, Isten lélegzete, tölts meg új étellel”. A hinduizmusban Prazsapatit, az összellemet megkérdezik, hogy hány isten van, ő mintegy 19 000 nevet említ, majd így szól: „Az igazság az, hogy csak egy isten van, a Lehelet.” Lehelet nélkül más isten nem létezhet.

Az amerikai polgárjogi harcos, Martin Luther King a bostoni egyetem hallgatója volt. Az egyetemi templom dékánja, Howard Thurman maga is rabszolgák unokája volt. Amikor – évekkel később – Kinget New York-ban megkéselték, betegágyán kérte, hogy szeretné látni Thurmant. Amikor ez megérkezett a kórházba, King épp Thurman *Jézus és a kifosztottak* című könyvét olvasta. Ebben a szerző elmesélte, hogy amikor kinevezték a bostoni egyetemi templom dékánjának, gyakran összetévesztették a templomszolgával – hiszen fekete volt. Egy rabbi mondta el a történetet, hogy reggelente,

* *Elhangzott Genfben, a 2003. október 26-án tartott istentiszteleten, Szervét halálának 450. évfordulója alkalmából az ICUU által rendezett tudományos megemlékezés keretében. Dr. Szabó Árpád fordítása.*

az egyetemre menet megállt, és a templom előterében elmondta héber imádságát a tanítás kezdete előtt. Egy férfi – akit a templomszolgának hitt – behívta a templomba. A rabbi rámutatott a keresztre, és megmagyarázta, hogy nem tudna ott imádkozni. Másnap reggel a kereszt már nem volt a helyén. A rabbi mégsem ment benne. A „templomszolga” ismét hívta, s amikor a rabbi újra visszautasította, így szólt hozzá: „Nem hiszel a Ruah Hagofenben (a Szent Leheletben)?” A rabbi meglepetve ismerte fel a „templomszolgában” Howard Thurmant, a templom dékánját. Attól kezdve a rabbi minden reggel a templomban imádkozott. Így lett Thurman az élő kapocs Mahátma Gandhi és Martin Luther King között.

Az 1930-as évek közepén Thurman feleségével együtt Indiában járt, az YMCA képviselőjeként. Egy nap Gandhi meghívta magához. Órákig beszélgettek, miközben Gandhi próbálta megérteni, hogyan tudta Thurman elfogadni a kereszténységet, amikor a fehér keresztények olyannyira elnyomták az afroamerikaiakat. A látogatás végéhez közeledve Gandhi megkérte a Thurman házaspárt, hogy énekeljék el a jól ismert egyházi éneket: „Hol voltál, amikor keresztre feszítették az én Uramat?” Gandhi és Thurman osztoztak a Ruah Hagofen, a Szent Lehelet hitében, az egyetemes szellemben, amely megihlet minden részleges vallást. A Szent fogalma sok formában és a Szentírásban egyaránt megtalálható.

Horshamben – unitárius templomunkhoz közel – található Shelley Kútja. Szervéthez hasonlóan Shelley is elutasította korának egyházi tanait, s kereste az egyetemeset a természetben. Shelley Kútja *A felhő* című Shelley-vers üzenetét tükrözi vissza: „I am the daughter of earth and water, / and the nursing of the sky. / I pass through the pores of the ocean and shores, / I change, but I cannot die.” (Dajkám a Menny, a végtelen / Föld és Víz lánya vagyok / Járók a Világ pórusain át, / Változom s nem halok. Áprily Lajos fordítása)

Shelley verse segít elképzelni az isteni megjelenéseit. A víz lehet folyó, lehet hó és jég. A levegőben láthatatlan. Vagy lehet sötét felhő is, ahogyan énekeljük: „Esőcseppek hullnak a fejünkre”. A görög főisten, Zeusz felhőkben lakott az Olymposz hegyén. A héberek Istenről alkotott képét szintén a felhők ihlették: „Haragja harci szekerét a viharfelhők formálják, sötét az ösvénye a vihar szárnyán”. Vagy szelídebb szavakkal: „Isten Lélek, és akik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják”. A Biblia kezdetén ezt találjuk: „Azután formálta az Úristen az embert a föld porából, és élet leheletét lehelte orrába. Így lett az ember élőlényé.”

Szervét szerint Isten a tüdőkön keresztül lehelte a leheletét belénk. A vér viszi az isteni lelket testünk minden részébe. Ezért tiltja meg az Ószövetség a vér fogyasztását – mivel a vér az állat lelkét tartalmazza. Az ősegyház átalakította a pászka-vacsorát, amelyet Jézus együtt fogyasztott el tanítványaival. Ez a katolikus mise-áldozattá alakult át, melynek során azáltal osztozunk Jézus lelkében, hogy esszük a testét és isszuk a véréit.

Szervét elfogadta az úrvacsorai szentséget, de Krisztus szellemi, nem pedig fizikai jelenlétével. Nem volt fizikai átalakulás a *transsubstantiatio* ele-

meiben sem. A másik szentség, amelyet Szervét elfogadott, a keresztség volt, de csak a felnőttek részére – a lelki megújulás jeleként. A gyermekkeresztség elutasítása a baptisták és unitáriusok szellemi elődjévé teszi őt. Ez volt a második eretnokség, amiért a máglyán elégették.

Az első eretnoksége a szentháromság tagadása volt. Húszéves korában kiadott egy könyvet *A szentháromság tévelygéseiről* címen. A könyvet Elzászban nyomtatták, közel ahhoz a helyhez, ahol egy másik eretnek is gyermekkorát töltötte: Albert Schweitzer. Hozzá hasonlóan Szervét is a történeti Jézust akarta megtalálni, nem pedig az egyház elvont szentháromságtanát. A szentlélek nem különálló lény, hanem Isten cselekvése, amely minden életet lélekkel tölt el. Jézus azért volt Isten fia, mert eltelt szentlélekkel. Ő azonban nem örökkévaló, mint Isten, de még életében Isten fia lett.

A könyvnyomtatás új találánya szövegekkel látta el az embereket, olyan szövegekkel, amelyek hozzásegítettek az értelem felnyitásához. Szervét tanulmányozta a görög nyelvű Újszövetség nyomtatott kiadását, és amint az eredeti görög szöveget olvasta, rájött, hogy a Bibliában nem található meg a háromszemélyű Isten tana. A kora-görög egyházatyák úgy írtak Istenről, mint akinek három „maszkja” van, akárcsak a színészek a görög drámákban. Ógörögül a színész maszkjait „személynek” nevezik. Amikor ezt latinra fordították, a szó értelmét az „egyén” kifejezéssel adták vissza. Szervét felfogásában az egy Isten ereje ad életet minden lénynek; még a rossz is Istentől van. Mai kifejezéssel Szervétet úgy tudnánk meghatározni, mint Matthew Fox-szal és a „teremtésteológiával” rokonszenvezőt. Nem a természet az Isten, de Isten a természetben életet ad minden lénynek. Istennek sok neve van, melyiket hagyhatnak el: szív, tudó vagy agy? Emlékezzünk csak az *Oz, a nagy varázsló* hőseire: Madárijesztő, a gyáva Oroszlán és a Bádóg Favágó – mindenikükből hiányzik egy lényeges életelelem. Isten mindennek az erőforrása.

Szervét – Leonardo da Vincihez hasonlóan – a reneszánsz embere volt. 450 évvel ezelőtt a tudományt még nem osztották szakokra, és tudományos módszer sem létezett a kifejezés szigorú értelmében. Gyakori eset volt, hogy a teológus, a tudós, az alkimista és a filozófus egyazon személy volt. Szervét Galilei és Kopernikusz idejében élt. Hozzájuk hasonlóan őt is támadták az egyházi hatóságok tudományos tanulmányaiért, amelyek ütköztek az egyház tanításával. Akárcsak száz évvel később Newton, Szervét úgy értelmezte magát, mint az isteni történelem magyarázóját, aki a Szentírás meglátásait összekapcsolta Istennek a természetben jelentkező kijelentéseivel. Roland Bainton, a Yale Egyetem professzora *Hunted Heretic (Üldözött eretnek)* című könyvében emlékeztet arra, hogy Szervét tudományos felfedezése egy teológiai munkában található. Szervét számára a teológia és tudomány nem volt elkülöníthető.

Ez a klasszikus reneszánsz közeledés az egészként felfogott valósághoz, ez adja az első kulcsot Szervét megértéséhez. A természet vizsgálatában a világegyetem titkát fedezzük fel. Eredeti értelmét viszont a Szentírás vizsgálatában keressük.

A második kulcsot Szervét megértéséhez a sztoikusok mechanikus, személytelen világgépének visszautasítása adja. Szervét felfogása közel állt Henri Bergsonnak, a francia filozófusnak az „élan vital”-ról – az élő energiáról – szóló tanításához. Bergson teremtő fejlődéscéljéhez hasonlóan Szervét úgy látta, hogy a világegyetem telve van dinamikus és teremtő erővel; telve szentlélekkel, amely Isten igazi lényege. Szervét épp úgy kereste a bizonyítékokat a mennyben, mint Kepler és Galilei, és az emberi testben csakúgy, mint Vesalius és Harvey. Amikor Emerson azt írja, hogy „a prédikátor feladata nem arról beszélni, hogy Isten *szólott*, hanem hogy Isten *szól*”, Szervét azt mondta volna rá: Ámen.

A harmadik kulcs Szervét megértéséhez a szenvedélyes vágy: részese lenni Isten országának. Íme a „lehetetlen álm”, amely Jézust a keresztre, Schweitzert meg Afrikába vezette. Azok számára, akik a „lehetetlen álmot” álmodják, nem elég értelemmel felfogni Istent vagy elfogadni hit által Isten kegyelmét. Szervét azt vallotta, hogy az ember „belső világossággal” bír, vagy ahogy írta: „Lelkünk Isten világossága, Isten Lelkének sugara, az istennek velünk született fénye”.

A lelket Isten lehelte az emberi testbe. Ahogyan a levegő megtisztítja a vért, úgy ihleti meg Isten a lelket. Amikor Szervét felfedezte a tüdők szerepét a vér megújításában, megértette a mózesi Törvény tanítását, hogy a lélek a vérben van. Nem statikusan a szívben vagy az agyban, hanem átjárja az egész szervezetet. „Isten lehelete által [...] a szívben s Ádám és gyermekei lelkében a Lélek, a Szent sugara egyesült a vérrel, és létrejött az emberi lélek” – írja.

Íme a Valóság egységében való hit, amely szerint minden összefügg egymással. Szervét a költő Tennysonnal együtt mondhatta volna: „Flower in the crained wall, / I pluck you out of crannies... / if I could understand what you are, root and all,... / I should know what God and man is.”

Melyek tehát Szervét megértésének kulcsai?

1. A tudás egysége,
2. Isten mint dinamikus energia,
3. A kereszténység helyreállítása.

E három kulcs ma is lelkesíthet minket, akik vállaljuk a kutatást, és éljük a „lehetetlen álmot”. Úgy élni ma, mintha már Isten Közösségében élnénk. A mai kor sokban hasonlít a Szervétéhez, amikor az olajra éhes kapitalisták felhasználják a keresztény cionistákat és a radikális mohamedánokat, hogy félelemmel és terrorral telített légkört teremtsenek. Bátorítják a teremtettség „áltudományát” és olyan könyveket, mint a Biblia Kódjai, amely a Törvényben olyan titkos jelrendszert keres, hogy általa megjósolja a 21. század eseményeit.

Genf egy másik lakója, a filozófus Voltaire emlékeztet arra, hogy „akik hisznek a képtelenségben, képesek szörnyűségeket elkövetni.” Kálvint elítélhetjük Szervét megégetéséért. De ma, a nyugati civilizáció érdekében, tízezreket mészárolunk le, és milliókat éheztetünk. „Örökkévaló Isten, könyörülj rajtunk. Ámen.”

Lawrence & Nancy Goldstone: *Out of the Flames. The Story of One of the Rarest Books in the World, and How It Changed the Course of History*. Century – London. é. n. [2003] 353. l.

A jelentős történelmi évfordulók kiváló alkalmat szolgáltatnak arra, hogy az évszázadok homályába vesző történelmi személyiségeknek és alkotásaiknak az utókor emléket állítson. 2003-ban Európa-szerte Michael Servet spanyol orvosra és teológusra emlékeztek mártírhalála 450. évfordulóján. A tudós életművét az évfordulós ünnepek újból az érdeklődés homlokterébe állították. Nancy és Lawrence Goldstone 2002 szeptemberében megjelent és immár a negyedik kiadásánál tartó sikerkönyvében arra vállalkozott, hogy a világ egyik legritkább könyvének – az 1553-ban megjelent *Restitutio Christianismi* – sorsát és szerzőjének igencsak kalandos életét az angolszász világgal megismertesse. Akár történelmi regénynek is minősíthető a nagyszerű erudícióval megírt negyedfélszáz oldalas mű. Tekintélyes bibliográfiát olvashatott végig a szerzőpáros a remekmű megírása előtt. Könyvük három nagy szerkezeti egységre osztható. Az első Servet életét mutatja be különös hangsúlyt fektetve orvostani és földrajzi ismereteinek bemutatására. Lényegében nemcsak Servet életrajzát olvassuk, hanem megismerkedünk a könyvnyomtatás rejtelmével, Gutenberg küzdelmével és kudarcaival, Johann Fust és Peter Schöffer sikeres vállalkozásával. A könyv világot formáló erejének és hatalmának bemutatása után a 16. század európai reformációjának vezető egyéniségei, a politikai csatározások főszereplői vonulnak fel. Servet földrajzi és orvosi zsenialitásának bemutatásakor először mestereit, az ókor neves tudósait, Klaudiosz Ptolemaioszt, Hippokratészt, Galenust, Avicennát, majd közvetlen elődeit és kollegáit, Andreas Vesaliust, Andernachti Güntert mutatja be a szerző. Az első rész Servet főművének a *Restitutio* megjelenésének titokzatos történetével zárul. A második rész Kálvin és Servet viszonyát és ez utóbbi elítéltetését taglalja, természetesen a már megszokott részletességgel kalauzol végig a Kálvin vezette Genf városán. A vienne-i per részleteivel is itt ismerkedünk meg. A harmadik részben (*The Trail*) a *Restitutio* sorsának nyomon követése tartja izgalomban az olvasót. Detektívhez méltó türelemmel és akkurátussággal követi a szerző a *Restitutio* három fennmaradt példányának (Edinburgh, Párizs, Bécs) útját és sorsát. Közben megrajzolja mindazok portréját, akik kapcsolatba kerültek a spanyol eretnek főművének valamelyik példányával. Az Edinburgh-i és párizsi példány sorsát nem ismertetjük, a bécsi kópiáról viszont részletesebben szólnunk, mert a szerző végtelenül leegyszerűsítette sorsát. Erdélyország egykori peregrinusát és későbbi püspökét, Szentiványi Márkos Dánielt Angliában időző grófként ismeri meg az olvasó. A humanista műveltségű erdélyi főúr Goldstonék el-